

ACC. N:R M. 14952: 1-11.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: Västergötland Upptecknare: Hel. Johansson, Haid
 Härad: Kind Berättare: olika personer; se uppt. bladens
 Socken: Ö. Frånunda Berättarens yrke: bakare!
 Uppteckningsår: 1960 Född år i

Shyddande, utvecklande och roande föremål
för barn i kryppåldern. s. 1-11.

LUF 114

13/10-60

SKYDDANDE: UTVECKLANDE OCH ROANDE FÖREMÅL FÖR BARN I KRYPÅLDERN.

Att skydda ett barns vissa kroppsdelar under den tid, som det lärde sig att krypa och gå, tycks ej enligt mina berättare, ha förekommit något nämnvärt här på orten. Alla de i frågeformuläret efterfrågade huvudskydden, likaså att linda trasor om barnets huvud, som skydd mot slag, torde ej alls ha förekommit här på orten. Jag har frågat fyra personer om detta, födda år 1875. 1882. 1890. 1895. Men ingen av dessa mina berättare har hört omtalas att några sådana huvudskydd har förekommit. Min moder som är en av mina berättare var från 1892 till 1900 på två herrskapsställen, som "piga" men hon upplyser om, att detta ej heller förekom bland herrskapens barn. Alla de av frågeformulärets frågor, som berör detta, får jag alltså lämna obesvarade.

Att direkt stänga inne barnen för att de ej skulle skada sig, torde ej ha förekommit. Om detta har förekommit, har det blott varit för tillfället, för en kort stund. Gungor användes ej till barnen i denna ålder. Gungor var ganska allmänt här på orten i äldre tid, men barnen fick vara några år innan de kunde använda dessa. Dessa gungor var nämligen placerade utomhus, i regel i något av trädgårdens

träd. För att ha nöje och tidsfördriv av en sådan gunga måste ett barn ganska försigkommit. Äldre syskon kunde givetvis gunga sina mina syskon, men så små som i kryp åldern kunde de givetvis ej vara. Hagar användes ej heller här på orten i äldre tid, det tillhör en mera nyare tid. Lådor eller fjärdingar, torde ej heller ha använts, som stängsel för barnen. Att man tjuadrat barnen för att de skulle kunna gå längre än man önskat, eller satt bjällror på dem för att kunna höra var de var, torde ej heller ha förekommit här på orten. Något försök att hindra barnet, för att trötta ut sig vid kropps och gåövningar gjordes ej, förutsatt att barnet för övrigt var friskt. Ett friskt barn fick trötta ut sig så mycket det ville. Vissa färdigheter, försökte man att bibringa barnet, så snart som dess ålder och förstånd tillät det. Med detta var det nog ganska likställt i äldre tid, som idag. Färdigheter, som att sitta gå, äta med redskap m, m, försökte man att lära barnet, så fort sig göra kunde. För att lära barnet att kunna stå och gå, användes en s, k, gästol, "ståstol"-på det gamla bygdespråket kallad "stännastol". Gästolen var tillverkad av trä. Det var en träskiva, av ungefär en aln i fyrkant, med fyra ben och mitt i skivan ett hål. Benen

var sneställda utåt, detta för att barnet ej skulle kunna själpa stolen. Höjden av densamma var, att den skulle räcka barnet ungefär till armhålen. Barnet fick alltså i en sådan stol, först lära sig att stå. Hålet i en sådan stol var ej större, än om barnet från början hade svårt för att stå, ramlade det ej igenom stolen och i golvet, det blev i så fall hängande i armarna. När barnet blev lite större och företog sig sina första stapplande steg, kunde det föra denna stol framför sig. På grund av stolens sneställda ben själpte ~~den~~ den ej, även vid rörelse. Sele torde ej ha använts här på orten i äldre tid, även detta är en nyare tids uppfinning. Pottstolar och barnstolar var ej vanligt bland de bredare befolkningslagren. Någon liten låg pall för barnet att sitta på, kunde däremot förekomma. Bland den bättre ekonomiskt lottade befolkningen, den tidens herrskapsfolk, kunde på en del av dessas hem förekomma, att det fanns såväl pottstolar, som särskilda barnstolar. Mina berättare, eller jag själv, har dock ej sett dessa föremål, så någon detaljerad beskrivning över deras utseende, kan jag ej göra. Gåstolen, liksom nästan alla andra föremål av trä, möbler m, m, tillverkades av husfadern eller ~~KÄRBYKÄRBYKÄRBY~~ om denna ej var snickar-
~~handg.~~

kunnig, av någon till denne. Det var ganska ovanligt att man köpte sådana enklare träsaker. En gästol torde ha funnits i nästan alla familjer med barn. Den gick också i arv, den lånades bort till grannar, ~~XXXXXXXXXX~~ och bekanta, när den ej längre behövdes i den egna familjen. Dessa gamla föremål finns väl kvar i en del hem ännu, men i så fall, blott som minnen av en gången tid. Numera torde de, helt ha ersatts av modernare, fast i många avseende, liknande föremål. Någon liten stol eller kälke, särskilt avsett för barnet att skjuta framför sig, har ej varit allmänt här. Däremot kunde det mera allmänt förekomma med en pall. Men om så var fallet, var ej pallen särskilt avsedd för detta bruk. I äldre tid var det så, att det fanns pallar i varje hem, och när barnet började att krypa omkring på golvet, var det lätt för detsamma, att få tag i en pall. Det blev sedan en vana för barnet att få tag i denna pall, att rycka i den och försöka att förflytta den. Tidsåldern för ett barn var väl i äldre tid, såväl som i dag, något varierande, beroende av hur starkt och för sigkommet det var. IO månader torde vara en medelålder, när barnet började att på egen hand, försöka att krypa omkring på golven. Gästolen, som varit det mest använda föremålet

här på orten, torde ej ha använts så längen av barnet. Hur längen den användes av samma barn, var också något varierande. Ett barn som var friskt och starkt, lärde sig ganska snart att gå och så snart, som det kunde gå självt, utan gästolens stöd, försökte det detta. Detta kunde dock vara ganska olika med barnen. En del hade liksom fått en vana av gästolen, och ville ej skjiljas ifrån den, andra ville hellre gå ikring på egen hand, så fort de kunde. Att ge ett barn i krypåldern leksaker eller andra, roande leksaker var ganska allmänt förekommande. Detta gjorde man för att barnet skulle ha något att sysselsätta sig med, så att modern mera ostört fick uträtta sina sysslor. Skallror, bollar, benringar och visselpipor, förekom ej som leksaker till barn i ~~XX~~ krypåldern. Skallror och bollar, tillhör väl senare tiders uppfinningar och som i regel köpes. I äldre tider var det sällan någon, som köpte en leksak till barnen, i varje fall ej bland allmänheten. Skallror och visselpipor förekom, men ej förrän barnen var äldre, de torde ha varit i 4-5 årsåldern innan detta var brukligt. Dessa båda leksaker var också hemgjorda. Jag är född 1902 och har själv i min lekålder varit med om att tillverka många sådana. När man ville ha en sådan

leksak, men själv var förliten till att göra den, var det i första hand far, som fick göra detta. Äldre syskon och lekkamrater fick också hjälpa de yngre. Visselpipor tillverkades av lövträd, rönna var det bästa träslag. Det var unga skott av träden, av ungefär en och halv centimeters tjocklek och grenfria, som användes till dessa visselpipor. Tillverkningen tillgick så, att man skar av en bit av ungefär en 10 c, m, längd. En 2-3 c, m, från den ena ändan gjordes en skåra, snestäld skuren från den del av träbiten, som man räknade med att blåsa i och rakt ned från den andra delen. Sedan blötade man denna träbit och bankade den med ett föremål, i regel med skaftet till den kniv, som användes. Detta gjordes för att barken skulle lossna från själva träet. Sedan detta var gjort, skar man av träbiten, där som skåran förut var gjord. Barken skulle vara hel, den skars alltså ej av. I den korta biten, munnstycket kallade vi detta för, skar man ur träbitens längd, en liten skåra. Det var igenom denna, som luften blåstes in. Den längre delen av träbiten sattes in i barkhöljets andra ända. Genom att föra denna träbit olika långt in eller ut i barkstycket, fick man olika ljud i pipan. Nästan alla småpojkar kunde under denna tidsålder, själva

tillverka sig sådana visselpipor. Många uppnådde en rent fantastisk skicklighet uti detsamma. Det var endast under vår och sommartiden, medan träden är fullsavade, som det gick att tillverka dessa visselpipor. På den gård där jag är född, var vi under några år, en 8-10 st, pojkar i åldren 7-12 år. När vi alla hade gjort oss sådana här visselpipor och satte i gång med att blåsa, så var det precis ingen välljudande konsert, som vi frambringade. Vi fick också hålla oss på behörigt avstånd från de äldre, för annars hände att vi fick stryk. Skallror brukade vi att tillverka av urinblåser från svin. Statarna brukade att slakta sina svin till jul, och någon hade också en att slakta på våren. För varje gris, som slaktades, var vi där och tiggde oss till urinblåsan. Denna rengjordes och torkades. När den var torr ~~KIX~~ tog man några vanliga kokärter i den, blåste upp den och skramlan var färdig. Vad jag här har upptecknat, angående ~~XXXXXX~~ visselpipor och skramlor, är av betydligt mycket äldre datum, än vad jag själv har varit med om. Berättaren Per Johansson, 20 år äldre än jag, omtalar att angående dessa lek-saker var det likadant i hans barndom, och de torde med säkerhet vara betydligt mycket äldre. En spinnrock, som i äldre tid fanns i ~~vår gård~~

så gott, som uteslutande varje hem, fick ibland övergå från den nytosak, som den var avsedd till, och tjänstgöra, som leksak för barnen. Man trampade då spinnrocken, precis som vid vanlig spinning och höll en trästicka) "spingesticka" intill hjulet. Man höll alltså stickan vid sidan om hjulet. Avståndet mellan hjulets ekrar frambringade då ett smattrande ljud. Detta var enligt berättaren en mera nödåtgärd, om barnet var kinkigt och besvärligt och hade man en gång börjat var det besvärligt att slippa ifrån det. Fanns det äldre syskon, kunde de hålla stickan och det kunde även försiggå under tiden, som man spann. Men det blev givetvis mycket irriterande för de äldre att höra på det ^llängan. Det var någorlunda jämförbart, med våra dagars mopeder och mindre motorsycklars oljud. En hemtillverkad docka av trasor "trasdocka" var en ganska vanlig leksak för småbarn. En gammal serveringsbricka av plåt och en hornsked, att slå på denna med, var också en allmän leksak. En kaffekvarn alltså en sådan, som drogs med vev, var också en omtyckt leksak. Barnet fick ha denna och draga runt med veven, utan kaffe i kvarnen förstås, kvarnen frambringade, även vid tommalning, ett visst ljud. Det var dock ej i alla hem, som barnen fick ha kaffekvarnen,

och för övrigt är ju en kaffekvarn, ett föremål av lite nyare tider. Lergökar var också en leksak för barn. Men blåsa ~~kXXXX~~ i dem kunde de knappast göra i krypåldern, men då fick ha dem, för de var ganska oömma. Ja detta var i huvudsak de leksaker, som i allmänhet har använts här på orten till barn i krypåldern och under tiden när de lärt sig att gå. Jag får också tillägga, att det är de huvudsakliga hjälpföremålen, som använts under barnets första år. Självt har jag dock den uppfattningen, att om man mera noggrant kunna forska i denna sak, kunde man nog ha funnit lite mera av, såväl hjälpföremål, som leksaker. För det är nog så, att även i äldre tider, såväl som i dag, har det funnits och fins föräldrar och även nära anhöriga, som har varit särskilt fästade vid barnen. Detta har och förekommer inom alla sociala samhällsklasser. Det är möjligt att barn med sådana föräldrar eller nära anhöriga, även i äldre tid, haft flera och även annorlunda, såväl hjälpföremål, som leksaker. Men med detta är det så, att det är mycket svårt att finna. Om man söker på nio ställen, med negativt resultat, så funne man det kanske på det tionde. Men om jag förstår denna, såväl som alla andra frågelister rätt, så är det ej undantagsfall, som sökes, utan

vad, som har varit det mäst vanliga på orten.

På frågorna, om man brukade att låsa in eller tjudra barnen, villket ej enligt mina berättare förekommit här och som jag besvarade med ett enkelt nej, vill jag göra ett litet tillägg till, varför sådant ej förekommit här på orten. Det är mycket möjligt att någon familj tillfälligt gjort, ett eller båda delarna av detta. Orsaken till att sådant ej nämnvärt förekommit, är nog mer än en. I äldre tider var det mycket så, att på bondgårdarna, såväl större som mindre och även torpställena, var det en son eller dotter, som övertog gården och i regel stannade de gamla kvar. Följden av detta blev, att det i många fall var mor eller farföräldrarna, som blev ~~KXKXKX~~ barnbarnens vårdare i föräldrarnas frånvaro. Sommartiden var det vanligt, att såväl böndernas, som torparnas och även statarnas barn, vars hustrur deltog i förekommande utearbete under rotfruktsgallring, slåttern och skörden m, m, fick följa med modern ut på åkrarna. Detta har varit mycket förekommande här på orten i äldre tid och förekommer väl i undantagsfall ännu i dag. I äldre tid var det, under nämnda förekommande utearbete, en ganska vanlig syn, att få se småbarn, liggande på en filt eller i en korg, på en

lämplig, från arbetsplatsen synlig plats. Detta som så mycket annat, var dock ganska olika, beroende av förhållandena i hemmen. Min mor berättar att hon alldrig behövde att taga oss barn med ut i arbetet. Orsaken till detta var att min farmor bodde i vårt hem, och det blev hennes lott, att vid sådana tillfällen, ha vårdandet om oss. Om detta sistnämnda vore nog ganska mycket att uppteckna, men det kommer väl utanför ramen, om vad som avses med denna frågelist. Jag tyckte dock själv att det hade en viss samhörighet med frågorna, om man brukat tjudra eller stänga in barnen på något sätt.

Ja detta var allt, vad jag har kunnat utforska, angående denna frågelist. Frågelistans första del, angående skyddande föremål, har jag ej mycket kunnat uppteckna om, beroende av att det med all säkerhet, ej i någon nämnvärd grad, har förekommit här på orten.